A LA VORA DEL DELTA

El riu com a nexe de cultura i vida

Secció: Dossier

Número de revista: #15

TARDOR 2025

TEXT: Maria Espejel. Periodista.

FOTO: ©Patronat de Turisme Terres de l'Ebre.

El delta de l'Ebre conserva una cultura fluvial arrelada a l'aigua: oficis, arquitectura, rituals i llengua conformen una memòria viva que el turisme, la gastronomia i la mobilitat pausada poden activar sense trencar-ne l'equilibri.

El delta de l'Ebre és un territori travessat per l'aigua, on la cultura, la memòria i el paisatge han crescut literalment vora el riu. Més que un element físic, l'Ebre ha estat l'eix vital i simbòlic d'una societat que ha après a viure amb els seus ritmes i límits. Oficis, llenguatge, arquitectura i rituals han anat sedimentant una manera d'estar al món vinculada a l'aigua.

Des dels primers assentaments ibers fins a la mecanització moderna del conreu de l'arròs, el riu ha estat via de pas, frontera i recurs. L'edat mitjana hi consolidà canals i molins sota domini feudal; el segle XIX hi portà intensificació agrícola, transformacions socials i l'inici d'un paisatge construït.

Avui, enmig de noves tensions i oportunitats, aquest llegat híbrid entre natura i cultura es manté viu. I es redescobreix —cada cop més— a través d'un turisme que busca comprendre, no només veure.

Vides a la riba del riu

Durant segles, la vida als marges del riu s'articulava al voltant d'oficis com el de llaüter, barquer o pescador d'anguila. Homes —i sovint famílies senceres— vivien del transport fluvial, el pas de barca entre pobles o la pesca als canals. Aquest sistema econòmic i logístic articulava el territori seguint el curs de l'Ebre.

Amb la desaparició progressiva d'aquests oficis, s'ha perdut també part d'un saber tècnic i ecològic que avui es reconeix com a patrimoni immaterial; un llegat fet de pràctiques, eines i coneixements transmesos oralment, que l'etnografia i la memòria col·lectiva intenten preservar.

Tot i la mecanització, el conreu de l'arròs continua sent una activitat central al Delta, tant per la seva importància econòmica com pel valor cultural que conserva. El calendari agrícola estructura encara avui la vida col·lectiva i manté viu un patrimoni de pràctiques i sabers del món rural. Juntament amb aquestes celebracions agrícoles, altres rituals com les processons marianes mantenen viu el vincle entre aigua, comunitat i protecció. L'aigua marca el ritme del paisatge i també dels costums.

Aquestes pràctiques —festives, simbòliques i arrelades— formen part d'una manera de viure que ha deixat empremta en la parla, en els gestos i en les construccions. Són, encara avui, un patrimoni viu que es transmet entre generacions i que el turisme pot ajudar a fer visible i sostenible.

Allò que l'Ebre ens ha deixat

El paisatge deltaic conserva una arquitectura vernacla adaptada al medi, com les barraques amb coberta de canyís, d'estructura lleugera i planta simple. Algunes han estat restaurades i museïtzades, i es poden visitar com a part del patrimoni identitari del Delta. Altres espais, com el molí de Rafelet de Deltebre o els antics magatzems fluvials, permeten conèixer de prop una manera de viure vinculada al riu i a la cooperació agrícola.

La llengua és una altra expressió d'aquesta cultura. El català occidental que s'hi parla conserva trets singulars com l'article *lo*, formes pròpies com *xalar* o *poal*, i un lèxic agrícola i mariner viu. Iniciatives com les del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) o publicacions d'autors locals com Teresa Tort treballen per preservar aquest patrimoni lingüístic, que també es pot descobrir a través de rutes temàtiques o mostres divulgatives.

A més de paraules i dites, la transmissió oral també ha preservat un ric imaginari vinculat a l'aigua. Criatures com la sirena de Sòl de Riu —protectora dels pescadors—, els marfantos que habiten les ribes o el gos marí dels Alfacs són exemples d'una tradició simbòlica que dona forma a la por, la fascinació i el misteri del riu i de la mar. Aquestes històries, compartides de generació en generació, formen part d'un llegat que, juntament amb la llengua i l'arquitectura popular, configura una cultura viva arrelada al territori.

Visitar per entendre

Aquest llegat, format per coneixements, llenguatge i memòria col·lectiva, no només es preserva als museus o a les llars: també es pot viure, compartir i transmetre a través del turisme. Quan es fon amb la comunitat i el territori, esdevé una eina per donar continuïtat a les formes de vida que han nascut del riu.

El turisme a l'interior del delta de l'Ebre és un fenomen creixent que genera oportunitats, però també tensions. L'impacte sobre el paisatge, la pressió estacional i la transformació de l'ús del sòl plantegen reptes importants. Per això, cada vegada més diverses iniciatives aposten per un model basat en el coneixement profund del territori i en la seva memòria viva.

Equipaments com la Casa de Fusta, a la llacuna de l'Encanyissada, o les barraques de Sant Jaume són espais de divulgació que combinen cultura i natura. Altres projectes —com la Festa de l'Ecoturisme o les rutes guiades impulsades per cooperatives locals— ofereixen experiències vinculades al paisatge, als sabers i a la participació comunitària.

En aquest marc, el visitant no és un consumidor passiu, sinó un participant actiu en la transmissió d'un llegat. Tanmateix, aquest equilibri és fràgil: la intensificació de l'oferta o la proliferació de segones residències poden posar en risc els mateixos valors que es volen preservar.

Per això es reivindiquen models a petita escala, adaptats als límits ecològics i socials. Més que explotar el paisatge, es tracta d'habitar-lo amb respecte i continuïtat.

Els sabors d'un paisatge

A la cuina, aquest vincle amb el territori es fa a gust. La gastronomia local recull l'estacionalitat dels cicles agraris, la proximitat dels recursos i la saviesa acumulada de generacions. No busca l'exotisme, sinó la

fidelitat a l'entorn, la senzillesa saborosa i l'harmonia amb l'aigua, la terra i el temps.

Cuinar al Delta és aprofitar el que dona cada estació i fer-ho amb paciència, coneixement i mesura. És una cuina que ha sabut integrar el recurs marí i el producte de terra endins, que valora les sopes de peix tant com els arrossos a banda, i que manté viu un receptari popular transmès oralment o en llibrets locals.

Visitar un molí d'oli, conversar amb un productor, compartir una recepta o participar en una jornada gastronòmica com les de la Ràpita o Deltebre no només satisfà el paladar; connecta amb una economia viva i amb un territori que s'explica també a través del gust, les mans i el calendari.

Cada any, diverses localitats del Delta celebren la Plantada i la Sega com a festes tradicionals que permeten reviure els cicles agrícoles i acostar-se a la vida de l'arròs. Els visitants poden entrar al camp, plantar o segar a mà al costat de pagesos locals i aprendre les tècniques que han definit el paisatge deltaic durant generacions.

Aquestes jornades es complementen sovint amb tallers ambientals, activitats familiars, observació d'ocells, gastronomia popular i música tradicional, com les jotes o les rondalles. Més enllà de la recreació, aquestes festes són una forma de participació viva: connecten la comunitat amb el seu entorn i obren espais de trobada al voltant del conreu i la cultura de l'arròs.

Elaboració de coques dolces i els típics pastissets de Tortosa, unes crestes de massa no fermentada farcides de cabell d'àngel. ©Patronat de Turisme Terres de l'Ebre.

Els llagostins de La Ràpita són molt apreciats i són un ingredient habitual a les receptes de cuina de la zona. ©Patronat de Turisme Terres de l'Ebre.

La clotxa consisteix en un pa rodó buidat de molla i omplert principalment d'arengades, cebes, tomàquets i alls escalivats. ©Patronat de Turisme Terres de l'Ebre.

Un territori per recórrer a ritme humà

El Delta interior ofereix una xarxa de camins, senders i recorreguts pensats per ser explorats amb calma. Aquesta mobilitat tranquil·la, basada en l'ús de la bicicleta, el senderisme o la navegació lleugera, permet enllaçar espais agraris, zones humides i nuclis de població com Amposta, Deltebre o Sant Jaume d'Enveja, que es connecten avui a través d'itineraris com la Ruta de les Llacunes o els circuits ciclistes entre arrossars.

La Via Verda de la Val de Zafán, que ressegueix el traçat d'un antic ferrocarril entre Tortosa i les terres de l'interior, n'és un bon exemple. Però no és l'únic. Els camins de sirga que flanquegen l'Ebre, les rutes entre arrossars o les passarel·les de fusta en zones de bosc de ribera ofereixen escenaris diversos per a una descoberta pausada del territori.

Aquesta xarxa de mobilitat es combina amb altres activitats que parteixen del coneixement local: sortides guiades en piragua, observació d'ocells en espais de gran valor ecològic, visites interpretatives a canals i sèquies, o itineraris per conèixer la història agrícola i fluvial del territori. En tots els casos, l'experiència del visitant no se separa del seu context: s'hi vincula, l'interpreta i el fa visible.
Aquest tipus de turisme actiu no exigeix grans inversions ni transforma el medi. Demana, en canvi, una tasca de mediació constant: entre qui coneix i qui arriba, entre qui viu i qui descobreix. Al Delta, caminar, pedalar o remar esdevenen formes d'aproximació respectuosa; maneres de fer-se lloc sense desfer-ne cap.

Memòria que fa camí

El delta de l'Ebre no és només un espai de biodiversitat o un repte de gestió territorial. És també un lloc viscut, construït amb gestos, paraules i formes de fer que han conviscut amb l'aigua durant generacions.

Preservar aquest patrimoni fluvial —físic, simbòlic i lingüístic— no és un exercici de nostàlgia, sinó una aposta per fer visibles altres maneres d'habitar el món. De llegir el territori no com un escenari, sinó com un relat que encara s'escriu, un relat que troba en la lentitud, la proximitat i la memòria una forma de futur per al Delta i per a qui el vulgui escoltar.

Barraca al delta de l'Ebre. Foto: Patronat de Turisme de les Terres de Lleida.

Llaüts, llaüters i sirgadors

El llaüt o llagut fou durant segles l'embarcació fluvial per excel·lència a l'Ebre i el mitjà de transport més eficaç per circular entre Tortosa, Amposta i la desembocadura. Amb panxa ampla i poc calat, transportava mercaderies riu avall gràcies al corrent, però per remuntar riu amunt feien falta la vela, el rem i la força dels sirgadors: homes —i sovint mules— que estiraven la nau des de la riba amb llargues sirgues. Aquesta imatge, habitual fins ben entrat el segle xx, resumeix una cultura fluvial basada en l'esforç, el coneixement del riu i una logística avui desapareguda.

El llagut Lo Sirgador navegant el riu Ebre, al seu pas per Tortosa.
©Patronat de Turisme Terres de l'Ebre.

Delta amb denominació d'origen

Al Delta, el paisatge també es cultiva. L'arròs amb indicació geogràfica protegida (IGP) és el gran protagonista: cobreix més de 21.000 hectàrees i estructura el calendari del camp i de la festa. A les zones més interiors, les oliveres centenàries produeixen un oli amb denominació d'origen protegida —del Baix Ebre, del Montsià o de la Terra Alta— que captura aromes de secà. Al seu torn, els cítrics amb IGP hi aporten la llum de l'hivern i un toc fresc a la cuina de temporada.

Cap a la mar, el musclo del Delta, amb marca de garantia, es cria en aigües riques i tranquil·les. I a la llotja de la Ràpita, el peix i el marisc arriben frescos i capturats amb arts respectuoses.

Tanca el cercle el vi amb denominació d'origen Terra Alta: blanc o negre, jove o de criança, parla d'equilibri i de reconeixement. Tots ells formen un paisatge que es conrea, es transforma i es gaudeix amb els cinc sentits.

